

FMN & RFHL – Deras begreppskonstruktion och syn på missbrukares relationer

En diskursanalys

Rickard Björkén & Daniella Jonsson

Sociologiska Institutionen

Kandidatuppsats i sociologi, 15 h.p.

Inriktning: Nationalekonomi och Sociologi

Vt 2015

Handledare: Filip Roumeliotis

Stockholms
universitet

Sammanfattning

I den här uppsatsen undersöks genom kritisk diskursanalys hur Föräldraföreningen Mot Narkotika (FMN) och Riksförbundet för Rättigheter, Frigörelse, Hälsa och Likabehandling (RFHL) konstruerar begreppet missbrukare och hur dom ser på missbrukaren och dennes relationer.

Uppsatsen bygger på organisationernas egna material, främst deras tidningar Anhörig (FMN) och Oberoende (RFHL) från åren 2012-2014. I uppsatsen redogör vi för hur FMN konstruerar missbrukaren som en kriminell, farlig person som själv bär ansvaret för sitt missbruk, medan RFHL konstruerar missbrukaren som en person med en sjukdom som fallit offer för omständigheter denne inte kunnat påverka.

Författarna menar att hur vi skriver och pratar om saker får betydelse för vad vi tycker och tänker om sagda fenomen och därmed hur vi handlar gentemot dessa. Därför är det enligt oss viktigt att undersöka hur organisationer med makt att påverka den samhälleliga diskursen konstruerar begrepp som missbrukare eftersom detta kan få konsekvenser för hur vi behandlar missbrukare i vårt samhälle, till exempel genom den narkotikapolitik som förs.

Nyckelord

Kritisk diskursanalys, subjektpositionering, missbruk(are), relationer, socialkonstruktionism, RFHL, FMN

Tack

Vi vill tacka vår handledare, Filip Roumeliotis, som visat stort intresse för vår uppsats. Vi tackar honom för god vägledning under loppet av avhandlingen där han bidragit till att få ut det bästa ur författarna. Vi vill också tacka Tove Sohlberg och Alexandra Bogren för deras stöd och värdefulla insikter. Avslutningsvis vill vi tacka Maria Lind på sociologiska institutionen för hennes brinnande engagemang för sina studenter.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Introduktion	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Studiens relevans för sociologin	3
1.4 Avgränsningar	3
1.5 Disposition	4
1.6 Centrala begrepp	4
2. Tidigare forskning	5
3. Teoretiska utgångspunkter	6
3.1 Socialkonstruktionism:	7
3.2 Diskursanalys	8
3.3 Kritisk diskursanalys som teori	9
4. Metod & tillvägagångssätt	10
4.1 Metodmotivering	10
4.2 Faricloughs kritiska diskursanalys	11
4.2.1 Textnivå (Textanalys)	12
4.3 Kritik gentemot den kritiska diskursanalysen	12
4.4 Organisationerna	13
4.5 Urval och datainsamling	14
5. Resultat & Analys	15
5.1 Tema 1 - Organisationernas bild av missbrukaren som individ	16
5.1.1 Vem är missbrukaren?	16
5.1.2 Ansvarsfrågan (vem bär ansvaret?)	17
5.1.3 Avslutning Tema 1	19
5.2 Tema 2 - Organisationernas bild av missbruket och dess inverkan på individens relationer	20

5.2.1 Missbrukaren som en fara och kostnad för andra	20
5.2.2 "Diskursen om tuff kärlek", stigmatisering och isolering av missbrukaren.....	21
5.2.3 Är missbrukaren ett samhällets offer?	23
5.2.4 Avslutning Tema 2	24
6. Diskussion.....	26
6.1 Avslutande diskussion.....	26
6.2 Vidare forskning	28
7. Referenser	30

1. Inledning

1.1 Introduktion

Forskning på narkotikakonsumtion- och konsumenter är ingenting nytt. Våldigt mycket har skrivits både om alkohol- och narkotikamissbrukare (en enkel sökning på Stockholms universitetsdatabas på orden ”missbrukare”, ”missbruk”, ”narcotics” och ”addicts” ger totalt ca 1,5 miljon träffar). Ändå menar vi att vi har någonting att tillföra till denna forskning.

Någonting vi menar är underrepresenterat i missbruksdiskussionen är hur missbrukaren och dennes relationer konstrueras, både till andra människor och till institutioner i samhället. När man pratar om de problem som missbruket anses orsaka samt vilka faktorer som orsakar missbruket menar vi att det är viktigt att veta på vilket sätt man sätter missbrukaren i relation till andra då det även kan fungera som en förklaring till de olika problemformuleringar och därmed lösningar som folk ser på problemen.

Vi menar att det är av stor vikt att i diskussionen kring missbrukare och missbruk faktiskt veta hur de diskuterande konstruerar subjektet missbrukare. I Sverige bedrivs mycket av arbetet med hanteringen av narkotikaproblem av NGO:s (Non governmental organisations), där merparten är s.k. prohibitionistiska (IOGT-NTO, KRIS, Anhöriga mot droger m.fl.), det vill säga för ett totalförbud och nolltolerans mot brukande av narkotika, och ett fåtal anti-prohibitionistiska (Svenska Brukarföreningen, X-cons) – det vill säga att man är emot ett totalförbud men däremot vill minimera missbruket och de problem som ett missbruk medför (Svensson 2012:175).

Av dessa anledningar ämnar vi i den här uppsatsen att undersöka två olika NGO:s, Föräldraföreningen mot Narkotika (FMN) och Riksförbundet för Rättigheter, Frigörelse, Hälsa och Likabehandling (RFHL), och deras bilder av missbruk, missbrukare och

missbrukarnas relationer. Vi har valt dessa två då bägge funnits till i den Svenska narkotika- och missbruksdebatten under en längre tid (bägge grundades på 1960-talet) och då dom representerar varsin sida gällande prohibitionistiska (FMN) respektive anti-prohibitionistiska (RFHL) organisationer (Svensson 2012:175).

Vår undersökning bygger på en diskursanalys av respektive organisationers material, mer specifikt deras tryckta tidningar. Målet med diskursanalysen är att just kunna skapa oss en bild av hur organisationerna ser på missbrukare och deras relationer samt vilken betydelse dessa tillskrivs. Vi håller medvetet relationsbegreppet ganska öppet då vi menar att en relation kan vara allt ifrån person till person, till person till samhälle och person till organisation (och självklart åt andra hållet också).

Anledningen till att vi håller oss till organisationernas egna tidningar är att vi menar att det är där dom har full frihet att själva uttrycka sina ståndpunkter, idéer och tankar. Vi har därför valt bort att leta efter artiklar skrivna *om* organisationerna i andra medier, även om det finns en möjlighet att organisationerna där fått komma till tals och beskriva vilka dom är och vad dom gör och hur dom ser på saker och ting.

1.2 Syfte och frågeställningar

Den här uppsatsen syftar alltså till att undersöka hur subjektet *missbrukare* konstrueras samt *missbrukarnas relationer*, vare sig det är till anhöriga eller till samhällets institutioner.

Konstruktionerna av de här begreppen redogörs för utifrån hur de framträder i FMN:s och RFHL:s egenskrivna tidningar - mer bestämt vilka diskurser kring begreppen som framträder hos respektive organisation.

Författarna ämnar omhänderta syftet genom att söka besvara de följande frågeställningarna:

- Hur konstruerar respektive organisation - "*missbrukaren*" - som subjekt?
- Vilka *relationer* lägger respektive organisation fokus på?
- Hur presenteras *anhörigas och samhällets roll* för individens droganvändning?

1.3 Studiens relevans för sociologin

”Diskurs är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen” (Winther Jørgensen & Phillips 2000:7). Den kan även ses som en strid om meningskapande och i sin tur skapa tvister om vem som har rätten att tala samt vad man får tala om. Diskurser kan även komma att påverka hur individer uppfattar omvärlden och i sin tur delar in den i olika kategorier. Detta mynnar ut i betydande konsekvenser för både individers och grupper samhälleliga uppfattning och därmed behandling av, i vårt fall, missbrukare. Vi hoppas att vår studie ska väcka diskussion om hur dessa olika organisationer kan påverka synen på missbrukare och deras anhöriga. Vi menar att missbruk konstrueras på olika sätt i samhället och att dessa varierande konstruktioner resulterar i både verkliga och teoretiska konsekvenser.

1.4 Avgränsningar

För att kunna hålla oss inom ramen för en C-uppsats har vi behövt göra vissa avgränsningar när det gäller vilket material vi förhåller oss till i vårt arbete. Ett sätt vi avgränsat oss på är att vi enbart undersöker organisationerna FMN och RFHL. Det finns självklart fler intressanta organisationer som vi hade kunnat undersöka, men utifrån de givna ramarna kunde enbart en jämförelse göras mellan två organisationer – och då var FMN och RFHL lämpliga då de:

1. Representerar två tydliga och oförenliga ståndpunkter.
2. Har existerat så pass länge att en intern diskurs och syn på de frågor där de tar ställning har hunnit etableras.

En ytterligare avgränsning är att vi valt att hålla oss till organisationernas egentryckta material, mer specifikt deras egna tidningar. Det är tänkbart att annat material, så som artiklar skrivna i andra dags- och kvällstidningar, magasin osv om organisationerna, hade kunnat inkorporeras - men vi menar att då det är organisationernas subjektstruktur vi är ute efter att förklara är det bättre att hålla sig till det material där de själva har makten över vad som trycks och därmed vilken bild som målas upp.

1.5 Disposition

Uppsatsen består av 7 delar. Efter det inledande avsnittet kommer vi i avsnitt 2 presentera en genomgång av tidigare forskning där vi lyfter fram en del av de tidigare studier som gjorts gällande missbruk och även kring organisationer och hur de konstruerar begrepp.

I avsnitt 3 redogör vi för det teoretiska ramverket och förklarar våra utgångspunkter: *socialkonstruktionism* och *diskursanalys*.

I det efterföljande fjärde avsnittet presenterar vi hur vi gått tillväga i arbetet med uppsatsen. Vi motiverar vårt metodval och beskriver diskursanalys som metod, redogör närmare för de båda organisationerna vi undersökt och hur vi samlat data från de valda organisationerna. I avsnitt 5 redogör vi för vårt resultat och vår analys. Detta delas upp i två teman, där vi i det första redogör för hur organisationerna konstruerar subjektet missbrukare, och där vi i det senare går igenom hur organisationerna konstruerar missbruket och hur missbruket påverkar missbrukarens relationer.

Uppsatsen avslutas med en diskussion kring resultatet och analysen, där vi försöker lyfta upp detta en nivå till vad detta får för konsekvenser på en aggregerad samhällsnivå. Vi ger även förslag på vidare forskning.

1.6 Centrala begrepp

Vi ska med detta beskriva centrala begrepp som är av vikt i uppsatsen.

Missbruk(are): Orden ”missbruk” och ”missbrukare” är problematiska, åtminstone i en svensk kontext där samhället i stort med den repressiva narkotikapolitik som förs inte erkänner ett annat sorts bruk av narkotika än missbruk (allt bruk ses som missbruk då narkotikaanvändning är kriminellt). Vi själva lägger ingen värdering i ordet missbrukare, utan använder oss av organisationers egna uttryck och därmed deras definitioner av vad som räknas som missbruk.

Prohibitionistisk organisation: En organisation med en syn på (i det här fallet) narkotika

som något som bör totalförbjudas och att det bör vara nolltolerans mot bruk av sådana substanser.

Anti-prohibitionistisk organisation: En organisation som är emot totalförbud på (i det här fallet) narkotika. Anti-prohibitionistiska organisationer förnekar inte problemen med (i det här fallet) narkotika, men anser av olika skäl att problemen ska mötas med andra metoder än förbud.

2. Tidigare forskning

När vi sökte efter tidigare forskning inom ämnet fann vi att det inte verkar ha genomförts särskilt mycket forskning som kombinerade missbruksfrågor och organisationers bild av sådana frågor. De studier som vi fann handlade i de flesta fall om uppkomsten av missbruk *eller* om stödet de olika organisationerna tillhandahåller.

Vi kommer nedan att lite närmare gå in på en del av den tidigare forskning som genomförts på missbruksområdet, men också på området som behandlar organisationers roll i att styra diskursen kring missbrukare. Forskningen som nedan redogörs för är intressant för vår del genom att den dels beskriver missbrukaren, dels hur missbruket påverkar individens relationer och även att det går att undersöka organisationers roll i konstruerandet av subjektet missbrukare.

En studie av Goldberg, professor i sociologi, visade att ingen av respondenterna med erfarenhet av narkotikaproblem uppgav att båda deras biologiska föräldrar varit närvarande under deras uppväxt. De uppgav också att de upplevt att deras relationer med föräldrarna varit osunda och destruktiva (Goldberg, 2010). Detta tyder på att själva uppkomsten av ett missbruk delvis skulle kunna härledas till barndomens tidiga relationer. Schäfer, också professor i sociologi, fokuserar dock på relationer när missbruket är aktivt och menar att det finns ett explicit samband mellan icke fungerande relationer och missbruk eftersom det sistnämnda inverkar negativt på den trygghet och uppriktighet som finns i en sund relation -

missbruket har alltså alltid en destruktiv inverkan på relationen mellan två (eller fler) parter (Schäfer 2011).

Vidare har det visats att människor som har etablerat en positiv relation med familjemedlemmarna är mer stabila och framgångsrika i att kontrollera sitt missbruksproblem (Schäfer 2011, Velleman 2005).

I en studie av Bogren (2004) analyseras hur Föräldraföreningen Mot Narkotika (FMN) framställer alkohol- och narkotikakonsumtion bland svenska ungdomar. Bogren gör detta genom att genomföra en diskursanalys av FMN:s informationsmaterial. Bogren argumenterar för Faircloughs syn på diskurser som något som bidrar till att forma sociala relationer genom till exempel subjektspositioner eller s.k. sociala identiteter där vi som människor ser oss själva utifrån hur vi liknar och särskiljer oss från andra människor och identiteter (Bogren 2004:312).

Bogrens artikel visar på vilket sätt det faktiskt spelar roll hur organisationer uttrycker sig och hanterar sitt språk och hur det formar bilden av fenomenet man skriver om, i det här fallet unga som använder alkohol och droger, och att det därmed även får konsekvenser för till exempel hur fenomenet ska behandlas, både av i det här fallet anhöriga och mer politiskt.

Sammantaget menar vi att den tidigare forskningen inom missbrukarämnet bidragit till att delvis förklara vissa orsaker till att en del människor hamnar i missbruk och hur detta påverkar deras livssituation, samt hur synen på dessa påverkas av hur debatten kring dessa människor förs. Vi ämnar bidra till denna kunskap genom att djupare undersöka hur FMN och RFHL genom sin begrepps konstruktion påverkar missbrukardiskursen, och vad det får för konsekvenser.

3. Teoretiska utgångspunkter

Följande avsnitt kommer behandla de ansatser och teorier som valts för att analysera datan som samlats in. De teorier som kommer beskrivas i detta avsnitt är *socialkonstruktionism* och

kritisk diskursanalys. Materialet ska analyseras med hjälp av Faircloughs kritiska diskursanalys och på så sätt utreda vilka diskurser som kommer fram samt beskriva hur dessa diskurser ser ut.

3.1 Socialkonstruktionism:

I enlighet med Winther Jørgensen och Phillips (2002) har diskursanalysen sin utgångspunkt i tanken om att världen är socialt konstruerad och att den då har en socialkonstruktionistisk värdegrund. Termen social konstruktion används genomgående i Winther Jørgensen & Phillips bok: *Diskursanalys som teori och metod* (2000). Författarna är noga med att åtskilja socialkonstruktionism från *socialkonstruktivism*. De skiljer sig åt eftersom konstruktivism ger utrymme för individuellt, personligt och fritt tänkande, medan konstruktionism avser kooperativt tänkande av sociala grupper och betonar de metaforer som främst finns i lingvistik; såsom det narrativa och det hermeneutiska. De anser inte att språk är en kanal för överföring av information, men en verksamhet som skapar mening där diskursen uppfattas som en "social tanke". När en viss social interaktion sker så står diskursen till tjänst för att samla versioner av verkligheten som anses vara sanna, bra och riktiga och som utvecklas av deltagarna i den konkreta situationen (interaktionen). Det kan sägas att verkligheten är konstruerad i den mån som människor talar eller skriver om den och hur den införs i vardagen. Dessutom kommer dessa beskrivningar till liv i samband med sin produktion och är då inte den enda objektiva sanna återspeglings av verkligheten, men ett alternativ (ett val bland andra möjliga) som bidrar till konstruktionen av den specifika händelsen. Av den anledningen är diskurs den berättelse som framträder ur dessa utbyten, laddade med mening.

Jacques Derrida skrev i Vivien Burrs bok: *The Person in Social Psychology* (2002), att språket ger oss ett sätt att rista in världen i kategorier som: friska/sjuka, gamla/unga, men att det är själva kategorierna som vidarekopplas och ändras genom historien och i sin tur skapar nya kategorier, som ändras i relation till de sociala förhållandena. Vårt sätt att förstå vår omvärld är således historiskt och kulturellt bundet (Burr 2003).

Vår tolkning av detta är att vi som människor tenderar att tänka på oss själva som unika individer med ansvar för våra egna tankar, åsikter och övertygelser; men att dessa begrepp (individer, tankar, åsikter, etc.) är i själva verket socialt delade konstruktioner byggda med hjälp av våra språkliga kategorier. Därför är vår egen subjektivitet, vår förståelse av vilka vi är

och vår erfarenhet av oss själva och andra socialt konstruerade artefakter. Världen, som vi känner och förstår är alltså en värld som är byggd och formad av diskurser som cirkulerar i ett samhälle vid en given tidpunkt i historien.

Om vi exemplifierar detta genom människor som "hör röster". Är de verkligen besatta av demoner, besökta av änglar eller psykiskt sjuka? Ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv är frågan meningslös. Oavsett svaret på frågan, är det alltid en oundviklig återspeglning av rådande diskurser, aktuella versioner av vad som räknas som kunskap. Det bästa vi kan göra är att säga att människor är konstruerade som psykiskt sjuka eller friska, normala eller sexuellt perversa. Samma sak gäller för någon annan aspekt av vår identitet som vårt genus (vår manlighet eller kvinnlighet) eller vår ålder (oavsett om vi är gamla, medelålders eller unga). Vi kan undersöka hur diskurser konstruerar vår erfarenhet genom att dekonstruera texterna som de visas i, genom att separera och visa hur de fungerar för att införa en viss världsbild.

3.2 Diskursanalys

Inom diskursanalysen riktas kritik mot idén att det skulle finnas en uppenbar kunskap (Burr 2003). Omvärlden och uppfattningen kring den har ingen objektiv sanning utan det är istället en produkt av våra kategoriseringar av den. Berger och Luckman (1991) menar att den objektiva verkligheten är något vi föds in i. Som barn är vi omringade av individer som redan har gått igenom det vi går igenom och lär oss att agera på samma sätt. Det finns en sorts ramman som subjekt följer och som man fortsätter att upprätthålla genom livet. Vidare, den kunskap vi har om omgivningen är något som varierar både över tid och kulturer - den sociala världen är något som skapas genom kollektivt handlande. Därmed är det i sociala processer vi upprätthåller och orienterar våra tankar kring uppfattningen av världen. Winther Jørgensen & Phillips (2000) menar att vi genom social handling genererar sociala konstruktioner som mynnar ut i konkreta sociala konsekvenser.

Winther Jørgensen & Phillips (2000) redogör att diskursanalys omfattar ett kritiskt ställningstagande som forskningsteori som bland annat bygger på strukturalismens och poststrukturalismens tankegångar om att människans sätt att förhålla sig till verkligheten sker med hjälp av språket. Författarna påpekar att språk beskådas som meningsskapande och äger rum enbart i socialt samspel. Parallellt utgår teorin från att språkhandlingar är influerade av att

historiska och språkliga strukturer skapar diskurser, men att de samtidigt är kontingenta, det vill säga tillfälliga och föränderliga (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:11). Diskursanalys som föds i den språkfilosofin är en samhällsvetenskaplig teori med syftet att undersöka relationen mellan språk och praktisk handling och vilka sociala effekter olika texter och språkbruk kan få (Winther Jørgensen & Phillips 2000:15).

Vidare påpekar Bergström och Boréus (2005) att diskursanalys är ett sätt att utforska ett samhällsfenomen på, där språket är det essentiella. Den generella meningen vid tillämpning av diskursanalys är att språket inte åskådliggör verkligheten utan bidrar till dess utformning.

Diskursanalys kan i enlighet med författarna härledas till förekomsten av makt eftersom språket sätter barriärer för människors sätt att tänka och bete sig. Vid formandet av diskurser uppstår så kallade utestängningsmekanismer. Dessa mekanismer kan leda till att något exempelvis ses som förbjudet, normalt, avvikande, rätt eller oriktigt (Boréus & Bergström, 2005).

Denna syn mynnar ut i att språket kan ses som meningsskapande, där den kollektiva kontexten beslutar tings betydelse. Författarna belyser att vid tillämpandet av diskursanalys kan kollektiva identiteter omskapas. På så sätt kan forskaren utforska vad som sätts i de olika identiteterna genom studien av texter. Identiteten bestäms även då den står i kontrast till något annat och att det i sin tur kan utmytna i att man gör distinktionen mellan vi och dem.

3.3 Kritisk diskursanalys som teori

Analysen av vårt material baseras på den kritiska diskursanalysen och då på Norman Faircloughs kritiska diskursanalys. I den kritiska diskursanalysen (nedan CDA) beskriver man språk som dialektiskt i relation till andra sociala praktiker (Winther Jørgensen & Phillips 2000:71). Med detta menas att diskursen ses som en social praktik som i sin tur skapar den sociala världen parallellt med att den skapas av ytterligare sociala praktiker. I linje med det sistnämnda menar Winther Jørgensen & Phillips att den kritiska diskursanalysen bidrar till att belysa orättvisa maktförhållanden i samhället.

Den anses inte ha några fasta metoder, utan använder den bäst lämpade metoden för planering

och analys av sociala problem, som då är dess viktigaste ändamål och motivet bakom vårt val som teoretisk utgångspunkt.

Den kritiska diskursanalysen har alltid som mål - och det är på denna punkt som en del kritik införs (vi kommer ta upp detta senare i avsnitt 4.3) - engagemang som syftar till att avslöja maktstrukturer. Kritisk diskursanalys är en teknik eller tvärvetenskapligt tillvägagångssätt som fokuserar forskningen kring frågor som förhållandet mellan språk och dess tillämpning för att styra samhället, bland annat genom införandet av studier av diskursbegreppsideoologi, makt och historia.

Tanken bakom vårt val är att denna typ av analytisk forskning av texter fungerar för att studera hur maktmissbruk och ojämlikhet inträffar, hur den utövas och hur den bekämpas genom texter och språk.

4. Metod & tillvägagångssätt

Vi inleder avsnittet med en motivering av varför vi valt den metod vi använt för att genomföra arbetet med den här uppsatsen. Vidare klarlägger vi hur litteratursökningen har genomförts samt de urval och avgränsningar som gjorts.

4.1 Metodmotivering

Vi har valt att svara på uppsatsens frågeställningar genom att använda oss av Faircloughs kritiska diskursanalys på textnivå. Anledningen till detta är att vi velat få fram vilken bild som organisationerna som jobbar mot ett missbruksfritt samhälle har av missbrukare och deras relationer.

En alternativ metod hade kunnat vara att vi intervjuade nyckelpersoner på respektive organisation, men då hade risken varit att dom personliga åsikterna hos dom intervjuade personerna hade blivit det som analyserats istället för det som organisationerna officiellt stått

för. Å andra sidan hade en sådan metod kunnat ge en annan inblick i vilka åsikter som förs fram ”backstage” inom organisationer och som faktiskt styr deras arbete.

Vi har dock prioriterat att få fram hur organisationerna själva konstruerar begreppen, och då vi menar att det är det som syns utåt som i någon mening faktiskt spelar roll för hur dom bidrar till den samlade bilden av missbrukare så menar vi därför att det är att föredra att undersöka deras tryckta material. För detta är den kritiska diskursanalysen en lämplig metod att använda.

4.2 Faircloughs kritiska diskursanalys

Den kritiska diskursanalysen är en variant av diskursanalys som blivit alltmer populär och associeras till Fairclough. Fairclough har genom sina böcker, i synnerhet: *Discourse and Social Change* (1992), skapat utgångspunkten för en ny inriktning i det diskursanalytiska fältet.

Vi vill med hjälp av den kritiska diskursanalysen studera hur maktrelationer skapar en språkart. I linje med detta har Fairclough elaborerat en analysmodell där de olika diskursiva händelserna delas in i en tredimensionell modell där varje diskursiv händelse uppfattas som *en text, en diskursiv praktik och en social praktik*.

Faircloughs tredimensionella modell kan tillämpas när man önskar undersöka en texts egenskaper, diskursiva praktik (produktions- och konsumtionsprocess) samt sociala praktik som texten delar. De olika dimensionerna används för att göra en analys av en kommunikativ händelse i en CDA. Modellen kan därmed verka som en analytisk utgångspunkt för att undersöka språk, kommunikation och samhället (Winther Jørgensen & Phillips 2000:74)

Fairclough koncentrerar sig på förhållandet mellan de olika dimensionerna: relationen diskurser emellan och det samhälleliga sammanhanget där dessa finns. Den första dimensionen (textanalys) görs genom olika lingvistiska analysverktyg. Den andra dimensionen (diskursiv praktik) inriktar sig på textens produktion, konsumtion och distribution. Denna del av analysen fokuserar sig på hur textens redaktörer bygger på

befintliga diskurser för att skapa texter samt hur läsarna tillämpar diskurser i sin tolkning av texten. Vidare så har Fairclough som utgångspunkt de faktiska texterna där Fairclough genom textanalys särskiljer de diskurser som texten bygger på (interdiskursivitet) och även hur texterna intertextuellt stödjer sig på andra texter. Följande analysnivå behandlar den hur den diskursiva praktiken förhåller sig till den sociala praktiken, i denna del av analysen blir texten del av ett större sammanhang som då handlar om återskapande av den befintliga diskursordningen.

I den här uppsatsen begränsar vi oss till att använda den kritiska diskursanalysen enbart på textnivå, och lämnar den diskursiva praktiken och den sociala praktiken åt sidan, och lämnar också detta som en möjlighet att undersöka i vidare forskning.

4.2.1 Textnivå (Textanalys)

Texten är den del av det talade eller skrivna språket som utgör det empiriska materialet för forskaren och som är ett resultat av en större produktionsprocess.

Vår analys av texten skedde genom att studera de olika tidskrifterna där vi hittade upprepade mönster, ord om ämnen samt hur dessa har uttryckts. I analysen strävade vi efter att särskilja lingvistiska mönster i texterna för att lyfta fram hur subjekten konstruerades av respektive organisation.

4.3 Kritik gentemot den kritiska diskursanalysen

Den kritiska diskursanalysen har kritiserats då den anses vara otillräcklig i förhållande till densammans generaliserbarhet eftersom urvalen tenderar att vara små och icke representativa för likartade texter (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Detta är dock något vi var medvetna om vid valet av kvalitativ forskning och kritisk diskursanalys. Vi strävar dock inte efter en generalisering av våra resultat. Vårt syfte är att studera hur missbrukare idag konstrueras av de båda organisationerna och organisationernas bild av hur missbruket påverkar deras relationer.

Ytterligare kritik som framförts mot metoden är att den inriktar sig på frågor kring olika maktförhållanden och att det föreligger en politisk strävan att kämpa mot sociala ojämlikheter samt göra att maktens effekter i diskurserna blir tydliga. Vi tycker dock inte att denna kritik

påverkar vår uppsats objektivitet. Vi är medvetna om att det råder orättvisa i dagens samhälle som döljs i språk och texter och det är vad vi vill analysera. Dessutom menar vi att den syn som ligger bakom kritiken mot diskursanalys, att metoden på något sätt inte skulle vara objektiv på grund av att den har ett socialt patos, är förfelad: vi menar att kunskap aldrig är utanförstående gentemot makt.

4.4 Organisationerna

Vi har valt att göra vår undersökning genom diskursanalys av organisationerna RFHL och FMN och deras material gällande missbrukare.

Dessa organisationer valdes dels för att dom båda är profilerade NGO:s som har som mål att minska/eliminera missbruket av narkotika i samhället. Samtidigt skiljer dom sig åt från varandra i sin uttalade syn på användandet av narkotika, där FMN tillhör den prohibitionistiska sidan och RFHL den anti-prohibitionistiska sidan (Svensson 2012:175).

FMN grundades 1968 ”som en reaktion mot det ökande narkotikamissbruket bland ungdom och den sociala isolering som familjer med missbruksproblem drabbas av” (FMN 2012a). FMN grundades främst som en anhängarförening, men bedriver idag en stor del av sitt arbete i form av opinionsbildning, och dom har också fått ett stort inflytande politiskt, till exempel som remissinstans för Regerings proposition till nationella alkohol- och narkotikahandlingsplaner 2005 (Regeringen, 2015).

När det kommer till hur man ser på narkotikaanvändning så tillhör man den prohibitionistiska sidan, det vill säga man är för ett totalförbud och vill se nolltolerans mot användning. Man tycker det är oerhört viktigt att tydligt markera sitt avståndstagande från missbruk och är därför till exempel emot sprututbyte för missbrukare då det skulle skicka dubbla signaler (FMN 2012b).

RFHL (tidigare Riksförbundet för Hjälp åt Läkemedelsberoende, nu Riksförbundet för Rättigheter, Frigörelse, Hälsa och Likabehandling) grundades 1965 för att man ville få in mer kunskap i frågan kring det man då såg som nya fenomenet narkotika(missbruk). Det som skilde RFHL från andra hjälporganisationer under den här tiden var att man även intresserade

sig för socialpolitiska frågor, vilket kan ha varit en del i varför de nu inte bara är en hjälporganisation utan faktiskt en intresseorganisation.

Till skillnad från FMN så är RFHL på den anti-prohibitionistiska sidan av debatten. Man förespråkar inte nolltolerans, däremot arbetar man för att minimera missbruket och dess skadeverkningar. Precis som FMN var RFHL en av remissinstanserna för Regeringens proposition till nationella alkohol- och narkotikahandlingsplaner 2005 (Regeringen, 2015).

Vi vill göra läsare av den här studien uppmärksamma på att även om vi här har en organisation på vardera sida gällande att vara prohibitionistisk eller ej betyder inte det att sidorna i stort är lika välrepresenterade i samhället. I Sverige har vi en tradition av restriktiv narkotikapolitik, och detta syns när vi tittar på vilka hjälp- och intresseorganisation som finns i Sverige, där majoriteten tillhör den prohibitionistiska sidan (Svensson, 2012:175)

4.5 Urval och datainsamling

Vi inledde med att formulera vår forskningsfråga för att sedan samla in all material. Fairclough (1992) argumenterar för att det är vid insamlingsprocessen som man ska försöka ha en generell bild över hur mycket och vilket material som finns disponibelt, för att göra bästa möjliga val.

Datainsamlingen gjordes via RFHL:s och FMN:s respektive hemsidor. Vi fann en mängd broschyrer, artiklar och tidningar. Efter att ha läst det tillgängliga materialet bestämde vi oss för att använda ”Oberoende” (RFHL:s tidning) samt ”Anhörig” (FMN:s tidning). Vi analyserade samtliga tidningar som organisationerna kommit ut med under tidsperioden 2012-2014. Oberoende har under denna tidsperiod kommit ut i 12 nummer medan Anhörig kommit ut i 6 nummer under samma tidsperiod.

Motivet bakom valet var att dessa tidningar fanns tillgängliga för alla och även då de vänder sig till alla och inte är branschtidningar som endast är lämpliga för människor som jobbar med missbruk(are). Ytterligare ett motiv var att det framkom tydliga presentationer och representationer av missbrukets olika delar, allt från hur deras relationer ser ut till hur missbrukaren behandlas av samhället.

Vi kodade vårt material genom att vi gick igenom detta och sammanställde de olika sorters teman som vi kunde identifiera. Vi valde att analysera texterna först separat och sedan tillsammans och vi konstaterade att våra tolkningar var i princip likadana då vi har haft som utgångspunkt samma teoretiska begrepp och hade som mål att besvara samma frågor. De olika teman vi sammanställde mynnade sedan ut i de diskurser som senare (i resultat- och analysdelen) redogörs för.

Man skulle kunna prata om att tillförlitligheten i vår analys ökar tack vare att vi genom detta arbetssätt säkerställt en viss nivå av s.k. interbedömarreliabilitet (Bryman, 2002:202)

I och med att vi använder oss av en begränsad materialmängd har vi tillämpat marginalmetoden som Aspers (2011) rekommenderar till studier i storlek med C-uppsatser. Detta gjorde vi genom att i samband med genomgången av vårt material skriva i marginalen i dokumenten våra ”spontana analyser/iakttagelser” och därigenom koda materialet. Detta för att underlätta vidare sortering och analys.

Det som har varit problematiskt var att försöka hålla oss inom ramen för uppsatsens syfte och inte redogöra för irrelevanta resultat som inte besvarar våra frågeställningar.

5. Resultat & Analys

Vi kommer i detta kapitel att redogöra resultaten av vår studie samt våra tolkningar av de analyserade texterna. Dessa kopplas samman med de olika teorierna som vi har lyft fram genom uppsatsen. Resultat och analys presenteras utifrån de olika teman som har valts ut och under dessa teman lyfts de olika diskurserna vi har kunnat urskilja fram. Varje diskurs delas upp i ett eget avsnitt där vi först presenterar diskursen följt av resultat och analys av citaten.

Genomgående i arbetet med vårt material har ett par teman kommit fram och tydliggjorts som något att fokusera på. Dessa teman är 1) organisationernas konstruktion av ”missbrukaren”, och 2) organisationernas konstruktion av missbruket och dess inverkan på individens relationer.

Vi kommer nedan redogöra för dessa teman genom att presentera de olika diskurser som tydligast framhålls hos de respektive organisationerna.

5.1 Tema 1 - Organisationernas bild av missbrukaren som individ

5.1.1 Vem är missbrukaren?

Genomgående i vårt material så framkommer hur dom båda organisationerna konstruerar missbrukaren, och detta visas genom hur dom skiljer på missbrukaren från en "vanlig" människa.

"Man behöver knappast vara en Einstein för att se kopplingarna mellan narkotika och våld, men tydligen måste man vara en Albert för att se kopplingarna mellan ökad narkotikakonsumtion och ökad grov kriminalitet". (Anhörig, Nr 1 2014:12)

"Som ni själva förstår så hänger mycket kriminalitet, rån m.m. ihop med att ungdomar är beroende av droger och gör allt för att få dem". (Anhörig, nr 3 2014:13)

I citaten ovan ser man tydligt hur FMN ihopkopplar en ökad användning av narkotika, och i förlängningen även missbruk, med grov kriminalitet. Detta visar hur FMN subjektspositionerar missbrukaren gentemot den "vanliga, icke missbrukande" människan. Till skillnad från den icke missbrukande människan, som alltså tillskrivs egenskaper som laglydighet och regelföljande, så konstrueras missbrukaren till att vara en farlig och kriminell person. Det här är något som är genomgående i FMN:s material, där man har en syn på missbrukaren som en person med stora problem med icke önskvärda egenskaper, som en sämre människa än den som inte missbrukar.

Jämför vi hur FMN skriver om missbrukare med hur RFHL skriver om desamma så ser vi en tydlig skiljelinje organisationerna emellan. Medan FMN konstruerar missbrukare som en sorts sämre människor och själva ansvariga för sina handlingar, talar RFHL:s texter ofta om missbrukare som en sorts offer för situationer, händelser och saker utanför den enskilde

individens kontroll.

För ett är säkert: man bryter inte ett utanförskap genom att skapa fattiga människor. Ur fattigdom växer missbruk, sjukdom, våld, vanmakt och självförakt! (Oberoende, Nr 2 2014:3)

Vad vi utifrån hur de olika organisationerna konstruerar subjektet "missbrukare" kan se är en slags moralfilosofisk skiljelinje mellan organisationerna, där FMN beskriver missbrukare som människor som med kontroll och medvetenhet missbrukar narkotika och som med kontroll och medvetenhet fortsätter göra det trots skadan det medför för dem själva och omgivningen. De ses därmed som moraliskt ansvariga för den situation de själva skapar, och därför klandervärda. RFHL beskriver missbruket som ett resultat av yttre faktorer som den enskilde individen inte kontrollerar. När individen blir missbrukare så är det alltså inte ett val, eller i alla fall inte främst – utan snarare resultatet av omständigheter och faktorer som individen inte kan hållas ansvarig för. Enligt RFHL är individen därmed inte moraliskt klandervärd för sitt missbruk.

5.1.2 Ansvarsfrågan (vem bär ansvaret?)

Mycket som lyfts fram i de båda organisationernas material är, som vi kom in på ovan, hur dom ser på vem som bär ansvaret för missbruket. Det här hänger ihop med det tidigare avsnittet om den bild man har av vem som är missbrukaren och anledningen till att hen är det. Hur man ser på ansvarsfrågan spelar en avgörande roll i hur man anser att missbruket bör behandlas. Övergripande, vilket vi ska komma att visa, står FMN för en världsbild där missbrukarens egenansvar står i fokus medan RFHL ser det som att det är samhället och dess institutioner som misslyckats med att hjälpa människor till att bli välmående medborgare.

"Den enskilde gör ofta sina egna val och vill man inte själv ha någon förändring är det svårt oavsett om man är när eller utomstående" (Anhörig, Nr 3 2014:19)

"Vi har nu lagt ner att försöka hjälpa sonen och han får ta ansvar för sitt missbruk själv för det hjälper inte ett dugg vad vi än gör" (Anhörig, Nr 3 2014:13)

Citat som ovan är vanligt förekommande i FMN:s material och visar tydligt deras ståndpunkt

när det kommer till ansvarsfrågan kring missbruket. Man lägger i det första citatet fokus på individens eget ansvar, och framhåller hur det är den enskildes egna val och att vad personer i missbrukarens närhet än gör så har det inte någon större betydelse för resultatet. Även i det andra citatet framhåller man just det, att det inte hjälper oavsett hur man som anhörig försöker hjälpa så går det inte om inte missbrukaren själv gör valet att sluta missbruka.

"Det i sin tur också kan påverka den nuvarande narkotikapolitiken som dödar ca 600 personer om året då beroende personer skrivs ut ur underhållsbehandling på grund av sidomissbruk, som kan vara resultatet av psykisk ohälsa. Om vi slutar döma människor utifrån om de har recept eller inte och vågar se vad problemet egentligen består i så är jag övertygad om att vi har kommit en bra bit på vägen för att förstå problematiken bakom ett beroende/missbruk och därmed kan samhället och individen göra stora vinster i form av pengar och mindre lidande" (Oberoende, Nr 1 2015:3)

"I samhällsdebatten ser vi att många människor är trötta på individtänket, skattesänkningar, avdrag för de som har, med mera. De vill, precis som vi, se ett ökat samhällsansvar för de människor som av olika anledningar varken kan eller har förmåga att hjälpa sig själva". (Oberoende, Nr 2 2014:3)

I det första citatet ovan ser vi hur RFHL lägger över ansvaret på samhället. Dels genom ordval som att "narkotikapolitiken dödar" vilket ger bilden av att samhället aktivt gör skada och därmed har ansvaret för dessa problem. Man menar också att det är genom att samhället undviker att se de bakomliggande förklaringarna till varför människor hamnar i missbruk, och att man därför inte ger dessa personer adekvat hjälp och vård, och att samhället därmed bör stå till svars för sitt misslyckande.

I det senare citatet framhäver man just den åsikten att det finns ett samhällsansvar som man menar inte tas på tillräckligt stort allvar. Man menar att det finns människor som "varken kan eller förmåga hjälpa sig själva" och att samhället då bär ansvaret att hjälpa dessa människor.

Precis som i avsnittet om organisationernas bild av vem som är missbrukare så finns här en tydlig skiljelinje där FMN lägger fokus på individens egenansvar medan RFHL menar att det är samhällets ansvar och skyldighet och lägger därför fokus på dom brister man menar att

samhället uppvisar kring hur man hanterar missbruk(are).

Dock pekar även FMN på brister i samhället, som man menar borde sköta sin roll bättre för att minimera missbruket i samhället.

"Risken att de faller tillbaks i sitt missbruk minskar om de känner att de har kontroll och stöd från samhället. Framförallt för de som åkt fast för första gången. Så länge vår son gick i samtal med drogtester höll han sig drogfri. Det måste avsättas mycket mer pengar till polis och socialtjänst som har ansvar för våra missbrukande ungdomar så de får möjlighet att utöka sin verksamhet". (Anhörig, Nr 3 2014:12)

På FMN är man alltså inte främmande för att samhället måste lägga mer resurser på att hjälpa missbrukare, men även i det här citatet lägger man vikt vid att sonen "höll sig drogfri". Det ser vi även när vi tittar på vilken typ av hjälp det är an menar att samhället ska bidra mer med. Det handlar alltså om att ha samhället ska ha "kontroll", till exempel genom drogtester, vilket man menar ska hjälpa till att hålla individerna drogfria. Med detta menar vi att man inom FMN ser mer till "hårda" lösningar än RFHL. Fokus ligger på att göra det så pass svårt för en missbrukare att fortsätta med sitt missbruk, så man tvingar denne att hålla sig drogfri. Det är alltså fortfarande individens egenansvar som står i fokus, samhällets brist enligt FMN har varit att man inte sett till att individen tagit sitt ansvar att inte ta droger.

5.1.3 Avslutning Tema 1

Som vi tidigare skrivit om så ser vi diskurser som meningsbärande då det spelar roll hur vi uttrycker oss (vare sig vi gör det i tal eller skrift) kring frågor som i sig är meningsbärande. Vilken bild eller beskrivning man ger kring vem missbrukaren är, kommer alltså påverka ens problemformulering kring missbruk som handling. Ens problemformulering kommer självklart också påverka ens lösningförslag på det man ser som ett problem. Jämför vi FMN med RFHL och ser att FMN beskriver missbrukaren som "sämre" människor som själva har ansvar för sitt missbruk kommer lösningen på problemet handla mer om att hindra personer från att göra det valet att missbruka, t.ex. genom att förordna hårdare straff, medan om man som RFHL ser missbrukare som några som missbrukar på grund av social utsatthet och sjukdom kommer man se andra lösningar. Då kommer lösningen för att få folk ur missbruk handla mindre om att straffa och mer om att t.ex. bygga ut missbrukarvården och minska de sociala klyftorna i samhället.

5.2 Tema 2 - Organisationernas bild av missbruket och dess inverkan på individens relationer

5.2.1 Missbrukaren som en fara och kostnad för andra

När vi undersöker hur organisationerna ser på missbrukaren och dennes relationer till andra, har vi haft en rätt så öppen bild av vad som menas med relationer. Som vi skriver tidigare ser vi relationer som en situation mellan en individ och en annan individ, men också mellan en individ och t.ex. samhället och dess myndigheter/organisationer. Detta har också visat sig viktigt då organisationerna inte bara pratar om relationen mellan missbrukaren och dess anhöriga, utan även om relationen mellan missbrukaren och samhället. Något som lyfts upp i diskursen kring den senare sortens relation handlar mycket om synen på missbrukaren som en kostnad och en fara för samhället i stort, där FMN trycker på detta, medan RFHL visserligen medger att missbrukare kostar pengar, men dom har en annan syn på hur denna kostnad bör hanteras. Medan FMN ser kostnaden som ett betungande problem, där missbrukarna pekas ut som ”skyldiga” till densamma, menar RFHL att kostnaden är något som samhället måste ta ansvar för då det är samhällets plikt att ta hand om sina medborgare.

"Enligt Missbruksutredningen 2011, kostade missbruk det svenska folket 150 miljarder (150 000 000 000) kronor under år 2008. Av denna summa anses 24 miljarder vara direkt kopplat till drogmissbruk" (Anhörig, Nr 1 2014:22)

"Vill jag som förälder låta mitt barn åka skolbuss till ex. med en eventuellt Cannabispåverkad chafför [sic!] eller låta mina gamla föräldrar åka färdtjänst med en eventuellt påverkad taxichafför [sic!]" (Anhörig, Nr 1 2014:3)

Det första citatet visar hur FMN lyfter fram hur mycket pengar missbruk(arna) kostar det svenska folket. Genom att lyfta fram den här sortens statistik, och genom att prata om hur missbruk(are) kostar det svenska folket en stor summa pengar - som man dessutom lägger extra emfas på dess storlek genom att skriva ut denna summa även i siffror - bidrar man till att

stämpla missbrukare som en stor börda för samhället att bära, och att det är missbrukarna som är skyldiga till detta.

Det andra citatet är ett typexempel på hur FMN också bidrar till att konstruera missbrukare som en fara för samhället. Här gör man det genom att hävda det hypotetiska fallet där en skolbussförare skulle kunna vara en missbrukare och påverkad av Cannabis, Det är tydligt hur man i FMN försöker spela på läsarens känslor och därför väljer dom hypotetiska fall där det är försvarslösa grupper av människor (barn, äldre) som råkar illa ut på grund av missbrukarens val att använda narkotika. Man konstruerar alltså en relation mellan missbrukare och de "normala" människorna, där relationen dom emellan handlar om hur farlig missbrukaren är för dom icke missbrukande - normala - människorna som oskyldiga står försvarslösa gentemot missbrukarens ansvarslösa omdöme.

"Samhället är villigt att satsa på strulande ungdomar i vetskap om att ett liv i utanförskap kostar samhället stora pengar. Vågar man satsa på en modell där coacherna har egen erfarenhet?– Vi har satt forskning på projektet för att vi ska kunna påvisa att vår metod funkar så att vi ska kunna sälja metoden till socialtjänsten, berättar Andreas" (Oberoende, Nr 1 2014:23)

Här ser vi hur RFHL också skriver att utanförskap (och därigenom missbruk) kostar samhället stora pengar. Det är dock tydligt hur man väljer att lägga fokus på att det är samhället som ska stå till svars för denna kostnad snarare än individen, så som FMN ovan menar. Istället för att skriva hur mycket missbruk(are) kostar samhället så skriver man att det är *liv i utanförskap* som kostar pengar. Ett utanförskap som RFHL genomgående i tidningen argumenterar för att det är samhället som ska stå till svars för.

5.2.2 "Diskursen om tuff kärlek", stigmatisering och isolering av missbrukaren.

Det finns en tydlig skillnad i hur respektive organisation ser på missbrukarna och hur dom bör hanteras i relationer till anhöriga. FMN målar upp en tydlig bild av att sättet man bör hantera en missbrukande nära anhörig är att man bör starkt ta avstånd, men nästan inte bara från missbruket, utan även missbrukaren. Det handlar om s.k. "tuff kärlek" där hjälpen går ut på att

man gör det så tufft för missbrukaren att missbruka så man "tvingar denne" att göra valet att sluta missbruka. Man verkar nästan se på isolering och stämpling av missbrukaren som någonting positivt, någonting som ökar missbrukarens chanser att sluta med narkotika. Denna tankegång är även spridd i stora delar av samhällets myndigheter, där synen på missbruk har gått från att ses på som ett samhällsproblem med sin grund i sociala förhållanden till att handla om ett problem där fokus ligger på själva användningen av narkotika och där polisen har en central roll i bekämpningen av problemet (Lenke & Olsson, 2002:65)

Här går en skiljelinje mellan FMN och RFHL. De senare argumenterar för att social stämpling, och isolering av missbrukarna, snarare riskerar att öka problematiken för missbrukarna och därför försätta dom i ett större missbruk. Dom menar att social utstötthet är en del av grundproblematiken till varför vissa börjar missbruka narkotika.

"Jag talade om för henne att hon inte var välkommen hem igen tills hon hade ändrat sig och tills dess ville vi inte ha någon kontakt" (Anhörig, Nr 3 2014:17)

"Vid sin första personliga kontakt med FMN fick Sofia och Anders lära sig några svåra sanningar. Att sätta hårda gränser och om nödvändigt slänga ut dottern från hemmet" (Anhörig, Nr 3 2014:17)

"Det enda vi föräldrar kan göra nu är att ta hand om oss själva och försöka må så bra vi kan under tiden som vårt barn sakta men säkert håller på och förstör sitt liv" (Anhörig, Nr 3 2014:12)

I citaten ovan framgår det att FMN anser att det är genom s.k. "tuff kärlek" som man kommer rädda sina barn från missbruk. Det handlar om att visa att det beteende man vill bli av med hos sin anhörige får negativa konsekvenser, och att man på så sätt hjälper missbrukare att inse att ens beteende är skadligt och att dom därför kommer sluta missbruka när det blir tillräckligt jobbigt.

"Varför rånade jag, begick brott, missbrukade? Varför? För mig berodde det på att jag var rädd. Jag var utanför. Jag kände mig inte sedd. Det var ur sådana känslor min kriminalitet och mitt missbruk började..." (Oberoende, Nr 1 2014:22)

Citatet ovan visar hur RFHL istället ser social isolering och utstötthet som en del av grundproblematiken. Man lägger fokus på att saker som att inte bli sedd och att känna ett utanförskap kan leda till att personer börjar missbruka, och utifrån det resonemanget följer att ytterligare isolering och stämpling av missbrukaren knappast är ett positivt verktyg för att få missbrukaren att må bättre och sluta missbruka. Man kan här se hur olika de båda organisationer ser på relationer till anhöriga och se att bägge organisationerna ser på sådana relationer som verktyg för att inte vara i ett missbruk, men att FMN pekar på denna sorts relation som en möjlig "piska" medan RFHL snarare ser på det som en möjlig "morot".

Undersöker vi citaten närmare ser vi hur FMN konstruerar en situation där relationen till anhöriga är något man genom att hota med att ta bort för missbrukaren kan få denne att uppnå ett önskvärt beteende - att bli drogfri. RFHL:s citat tyder å andra sidan på att man menar att en avsaknad av positiva relationer till ens anhöriga och/eller andra personer kan leda till att man känner sig utanför och av den anledningen riskerar att hamna i missbruk.

5.2.3 Är missbrukaren ett samhällets offer?

Något som också diskuteras flitigt i de bägge organisationernas tidningar är hur man ser på missbrukaren i relation till samhället. RFHL ger ofta intrycket av att det är samhället som är "skyldiga" till att ha skapat en situation som gjort att missbrukaren hamnat i svårigheter, t.ex. genom utanförskap, och därför börjat missbruka, medan FMN håller sin linje som innebär att det är individens eget ansvar som är det fundamentala och att fokus snarare ska ligga på hur missbrukare ska stoppas från att förstöra för samhället - inte hur samhället förstör för missbrukare.

"... – De som borde hjälpa och se, socialtjänsten, ser bara missbruket, knarkaren, alkisen. Inte våldsutsattheten. Det gör vi. Men det känns mycket som att vi hela tiden jobbar i motvind. Mot fördomar hos socialtjänsten om att man som missbrukande kvinna får skylla sig själv om man får stryk, att om man bara slutar missbruka så upphör misshandeln. Det känns också som att den svenska narkotikapolitiken med sin kriminalisering av narkotikaberoende försämrar våra kvinnors situation ytterligare. Det stämplar dem som brottslingar när de i själva verket är brottsoffer" (Oberoende, Nr 3 2014:24)

"ATT TA DEL av lagstadgade rättigheter är ingen självklarhet, i alla fall inte om du har en bakgrund som missbrukare. Detta blev jag återigen påmind om då jag befann mig i en situation när jag var i behov av det stöd och skydd samhället skall erbjuda i fall som mitt" (Oberoende, Nr 3 2014:28)

I det första citatet menar vi att RFHL:s ställning framgår tydligt då man ställer upp samhället och individen mot varandra. *"Vi jobbar hela tiden i motvind. Mot fördomar hos socialtjänsten..."* och *"den svenska narkotikapolitiken... försämrar våra kvinnors situation ytterligare"*, visar hur man ser på samhället och dess institutioner som motståndare mot missbrukarna, när man menar att dom istället borde vara deras medhjälpare.

I det andra citatet ser vi också hur man menar att samhället har en skyldighet att försvara alla landets medborgares rättigheter, men att man misslyckas med detta när det kommer till missbrukare då man istället intar en motståndarroll.

"Jag lärde mig att ta av mig offerkoftan när jag insåg att det är bara jag som kan gör [sic!] förändring" (Anhörig, Nr 3 2014:17).

I citatet ovan ser vi ytterligare exempel på hur FMN skiljer sig åt från RFHL. Här lyfter man fram hur det handlar om en "offerkofta" som måste tas av för att det ska kunna bli en förändring hos individen. Genom detta sätter man inte bara fokus på individens egna ansvar för att situationen ska bli bättre, vi menar att man också skuldbelägger dom som är i ett missbruk, då man pratar om "offerkofta" som något människor sätter på sig själva för att slippa ta ansvar över sin situation.

5.2.4 Avslutning Tema 2

När vi gått igenom allt material i form av framförallt tidningarna som FMN och RFHL ger ut så har det väldigt tydligt kommit fram hur långt ifrån varandra man står när det kommer till hur man ser på missbrukare, och det syns inte minst i vilken sorts relationer dom väljer att lyfta fram i sina respektive tidningar.

Generellt sett lägger FMN klart mer fokus på relationer individer emellan (kanske inte så

konstigt då FMN grundades som, och fortfarande är, en anhängförening även om man numera är bredare än vid starten). Samtidigt lägger RFHL mer fokus på relationer mellan individer och samhället, vilket ju inte heller är så konstigt då det i deras stadgar står att i deras målsättning att ”En viktig del i RFHL:s arbete för att stärka de sociala rättigheterna är att på olika sätt stötta utsatta grupperns organisering och att motverka utanförskap” (RFHL 2015), och då kommer fokus att hamna på hur man får bukt med det utanförskap som man menar att samhället skapar.

FMN tenderar att lägga fokus på, som vi nämnt ett flertal gånger, individens egna ansvar över situationen denne är i, och att det därför i relationer till andra individer handlar om att andra måste visa att det negativa beteendet – i det här fallet narkotikamissbruk – måste få negativa konsekvenser. Man ska som anhäng då ge ”tuff kärlek”, till exempel genom att säga upp kontakten med missbrukaren om denne inte slutar missbruka. I motsvarande situation argumenterar RFHL mer för en annan hantering av problemet. Man menar att det utanförskap som skapas av liknande stigmatisering av missbrukare snarare är kontraproduktivt, att det bidrar till en ond cirkel där det ökade utanförskapet leder till ökat missbruk och så vidare. När vi tittar på organisationernas syn på relationen mellan missbrukaren och samhället så är det tydligt hur FMN väljer att framställa missbrukaren som någon som enbart bidrar med negativa saker till samhället, i form av att man t.ex. tar mycket resurser i anspråk som samhället skulle kunna använda på bättre sätt, eller genom att man utsätter andra människor i samhället för fara. RFHL har snarare bilden av en missbrukare som en sjuk person, som behöver stöttning och hjälp från samhället men att detta stöd och denna hjälp inte erbjuds i tillräckligt stor utsträckning.

Här kan man se hur viktigt det blir hur man konstruerar missbrukaren och missbruket. I ett samhälle har vi alla som medborgare vissa rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Vi har alla skyldigheter som att bidra till samhället genom att betala skatt när vi arbetar, att hålla oss inom lagens ramar i form av att inte begå brott och så vidare. I utbyte har vi ett antal rättigheter, däribland vetskapen om att när vi hamnar i svårigheter till exempel genom sjukdom så får vi den hjälp vi behöver för att klara oss. Därför blir distinktionen hur man ser på missbrukaren avgörande för hur man ska hantera dennes missbruk. Menar vi att individen har ansvaret för sitt missbruk så blir det en fråga om en medborgare som inte lever upp till sina skyldigheter och som därmed med ett hårdare synsätt diskvalificerar sig själv från att ta

del av de samhälleliga rättigheterna. Menar vi istället att det är samhället som misslyckats med att ge individen den hjälp som denne har rätt till i enlighet med de samhälleliga rättigheterna blir det där fokus måste läggas, och att då bestraffa individen blir då inte längre en logiskt rimlig lösning.

Detta gör att vi från båda organisationernas håll ser hur den individuella missbrukaren och samhällets ställs upp mot varandra, där den ena är ”den gode” och den andre ”den onde”, där ”den onde” inte når upp till krav som man anser kan ställas på denne. Skillnaden är att man har valt varsin sida. I FMN:s världsbild så är det missbrukaren som är ”den onde”, medan det i RFHL:s världsbild är samhället som är ”den onde”.

6. Diskussion

Vi kommer här att vidare diskutera våra resultat. Vad har vi kommit fram till, och vad har det för betydelse för hur samhället ser på missbruk och missbrukare? Vad får det för konsekvenser för hur vi behandlar missbrukare?

Vi avslutar med förslag på vidare forskning.

6.1 Avslutande diskussion

Syftet med den här uppsatsen har varit att undersöka hur FMN och RFHL:

- 1) Konstruerar begreppet "missbrukaren" och
- 2) Menar att missbruket påverkar missbrukarens relationer

Här i diskussionsdelen är målet att diskutera resultaten och lyfta fram vilka konsekvenser dessa får. Vi har argumenterat för att hur organisationer väljer att presentera bilden av missbruk(are) och dess påverkan på relationer har betydelse för hur synen på detta i samhället i stort blir. Därav menar vi att det är av stor vikt att se hur FMN och RFHL med makt över hur diskursen förs konstruerar begreppen, och vad som får utrymme i diskursen i stort.

Den första frågeställningen vi ställde upp i det inledande avsnittet handlade om hur organisationerna konstruerar missbrukaren som subjekt. Det har tydligt framkommit hur FMN konstruerar missbrukaren som en person som inte tagit ansvar för sig själv och sitt liv, som en person som är en fara och en kostnad för samhället och som någon som behöver straffas och kontrolleras för att inte göra mer skada. RFHL å sin sida konstruerar missbrukaren som en person som hamnat i svårigheter på grund av omständigheter utom sin kontroll, som en person som är sjuk och förtjänar vård och hjälp att bli frisk.

Den andra frågeställningen rörde vilken sorts relation respektive organisation la fokus på, och den tredje frågeställningen handlade om anhörigas och samhällets roll presenteras.

Även här har en tydlig skillnad mellan de båda organisationerna framkommit, där FMN lagt mest fokus på individbaserade relationerna - relationen mellan missbrukare och anhöriga. RFHL å sin sida har lagt mer fokus på relationen mellan missbrukare och samhället.

Samtidigt är det en annan aspekt i relationerna som skiljer organisationerna åt. Oavsett huruvida relationen som diskuteras är mellan individ och individ eller individ och samhälle så lägger FMN fokus på hur ansvaret för missbruket ligger på missbrukaren, och att relationen därför ska vara "straffbaserad". Man skriver om hur anhöriga ska ge missbrukaren så hårda och jobbiga konsekvenser av dennes missbruk att personen ska välja att sluta missbruka, eller om hur samhället ska införa en hårdare kontrollnivå gällande missbrukare, till exempel med hjälp av mer frekventa drogtestar.

RFHL fokuserar istället på relationer där man ser missbrukaren som ett "offer" och där framförallt samhället misslyckats med att ta sitt ansvar att hjälpa dessa individer. Man menar att relationen istället ska bygga på "mjukare" värden, där både anhöriga och samhället i stort måste "se individen" och försöka att minska det från missbrukarens håll upplevda utanförskapet.

Vi menar att ens problemformulering kommer påverka de lösningar man har på problemet. I vår jämförelse mellan FMN och RFHL har vi sett att FMN har sin problemformulering mer individinriktad och fokuserar på att individens egenansvar att inte missbruka narkotika. För att komma tillrätta med problemet med missbruk ser man då lösningen i form av totalförbud

kombinerat med en tuffhet gentemot den missbrukande individen. RFHL å andra sidan formulerar problemet som att samhället misslyckas med att hjälpa människor som hamnat i utanförskap av olika anledningar, t.ex. psykisk ohälsa och sjukdom, och lösningarna på problemet blir då att i större utsträckning jobba med att motverka socialt utanförskap, och med vård och hjälp till den missbrukande individen.

Sverige har en tradition av att föra en restriktiv narkotikapolitik, och det menar vi till stor del kan tillskrivas att diskursen styrts mot det hållet, då vi i Sverige har en klar majoritet av organisationer som jobbar mot narkotikamissbruk som är prohibitionistiska, likt FMN, med enbart ett fåtal anti-prohibitionistiska som RFHL (Svensson 2012:175).

Detta menar vi också går åt andra hållet, att då vi har en restriktiv narkotikapolitik med en diskurs som domineras av detta så startar fler organisationer med detta som utgångspunkt. Denna diskursstyrning får alltså konsekvenser i form av en fortsatt stark restriktiv hållning i den svenska narkotikapolitiken, när det kanske ändå i vissa avseenden skulle kunna vara bättre med en mindre restriktiv hållning som till exempel RFHL jobbar för.

Därmed menar vi avslutningsvis att det är av stor vikt att fortsatt undersöka hur olika aktörer i den svenska narkotika- och missbruksdebatten konstruerar begrepp som missbrukare och vilken sorts problemformulering dom har. Detta eftersom vi, som tidigare nämnt, menar att ens problemformulering även kommer forma vilken sorts lösningar man ser på problemet. Detta är ett arbete vi menar att man aldrig blir klar med, vi anser att det löpande måste göras undersökningar för att se vilka det är som för debatten, och vad dom har för agenda.

6.2 Vidare forskning

I den här uppsatsen begränsade vi oss till att undersöka organisationerna FMN och RFHL, och till att använda Faircloughs kritiska diskursanalys enbart på textnivå. För att utveckla denna studie skulle man till exempel kunna undersöka fler av dom olika organisationerna som är delaktiga aktörer i den svenska narkotika- och missbruksdebatten, till exempel IOGT-NTO. Man skulle också kunna utveckla den genom att inte bara tillämpa den kritiska

diskursanalysen på textnivå, utan även inkludera den diskursiva praktikens och den sociala praktikens nivå i analysen.

Ytterligare en fördjupning skulle kunna ske genom att man genomför en intervjustudie med nyckelpersoner på de olika organisationerna för att få fram hur begrepp som missbrukare konstrueras ”inom” organisationen och inte bara det som syns utåt i till exempel deras tidningar.

7. Referenser

Böcker

- Aspers, P. (2011). *Etnografiska Metoder*. Malmö: Liber AB
- Berger, P.L och Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin
- Bergström, G & Boréus, K. (2005). *Textens Mening och Makt. Metodbok i Samhällsvetenskaplig Text- och Diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga Metoder*. Malmö: Liber ekonomi
- Burr, V. (2002). *The Person in Social Psychology*. New York: Psychology Press
- Burr, V. (2003). *Social Constructionism*. London: Taylor & Francis Group.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Goldberg, T. (2010). *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur
- Sahlin, I (1999). *Diskursanalys som Sociologisk Metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, B. (2012). *Narkotikapolitik och narkotikadebatt*. Lund: Studentlitteratur.
- Winther-Jørgensen, M och Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som Teori och Metod*. Lund: Studentlitteratur

Tidningar

Anhörig, Nr 1 2014. Tillgänglig via:

<http://www.fmn.se/wp-content/uploads/2013/07/Anhörig-nr1-2014-sidvis-utan-annonser.pdf>

[Hämtad 2015-03-15]

Anhörig, Nr 2 2014. Tillgänglig via:

<http://www.fmn.se/wp-content/uploads/2013/07/Anhörig-nr2-2014-lågupplöst-utan-annonser.pdf> [Hämtad 2015-03-15]

Anhörig, Nr 3 2014. Tillgänglig via:

<http://www.fmn.se/wp-content/uploads/2013/07/Anhörig-nr3-2014-lågupplöst-utan-annonser2.pdf> [Hämtad 2015-03-15]

Anhörig, Nr 2 2013. Tillgänglig via:

<http://www.fmn.se/wp-content/uploads/2013/12/Anhörig-nr-1-2-lågupplöst.pdf>
[Hämtad 2015-03-15]

Anhörig, Nr 3 2013. Tillgänglig via:

<http://www.fmn.se/wp-content/uploads/2013/12/Anhörig-nr3-lågupplöst.pdf>

[Hämtad 2015-03-15]

Anhörig, Nr 4 2013. Tillgänglig via:

<http://www.fmn.se/wp-content/uploads/2013/07/Anhörig-nr4-2013.pdf>

[Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 2 2012. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/jvl8ysgeHnkiDY4xqCgE20kArueBxdkxkNCskPDhTHtLhIKeO53dEwkASL4y2fQh [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 3 2012. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/Mxex6b4KVuWBgkCaaOCQ64Owbb1IWnHlUjH8MNNtMZ2oc7H9fOGJsaGK34pQErhX [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 4 2012. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/CU6Lz8NMuqbLsyddLCPJq1za4bBFj7ARvkFWBiQaiQHNkaYIGTW94GJRtBpUYSZ0 [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 1 2013. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/xp1yv1IQwwUHufi5MncOEI3t0rT1rI0pIcxOgDEIHCZkaJW4D4FNG3KQHAnBGyud [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 2 2013. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/kpLCBjXVjVUJM9mSWPZBBPG2XIyRQIk2K2zA3g0QAmdDbKFg7iTlyVke5ur0UHKU [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 3 2013. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/egwBmtBbNnG2TTD2m6edBK92BidwuMMmS1NJNGV1OoUaSEVFqP08E1hBdCV2xfGg [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 4 2013. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/So57luqQyIi8csB482RY7clh7s0nFjoAmZPfu fscPZzexN0QmPvNWsMkZibihTqX [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 1 2014. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/V2GudvWysjjRrg3GaH7nbTG1itOr2mT4cxvFXs4GIdfBanvb0MaRNkSRnDKLyfNq [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 2 2014. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/cjbpreao3sITMRdUVzj9PwXpmdArJ5yWdG8MAstIwIbVI8Ncl2P4jBSXkXk0pgju [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 3 2014. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/1wM3pqcbx0hspb0InmYallYZPk4KAuPAQJ uS718Cms366O3il4VwW1DfosnRSa7i [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 4 2014. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/CkGKh7gui93hw4bRvPb0c1Z20CnjtM64oG oDw7NhNx0Ox4P8oe4q2JTK8XIHCTA7 [Hämtad 2015-03-15]

Oberoende, Nr 1 2015. Tillgänglig via:

https://dl.dropboxusercontent.com/content_link/JYuHElcU3eED6gX1AiIq1J4QyLITf5IOdph7vkPeVGIYklyJzAHGQbiwpKiIqz [Hämtad 2015-03-15]

Artiklar

Bogren, A. (2004). De rationella och oberäkneliga: En Analys av Informationsmaterial till Föräldrar om Ungdomar, Alkohol och Droger. *Nordisk Alkohol - & Narkotikatidskrift*, vol. 21, s. 309-326.

Lenke, L och Olsson, B. (2002). Swedish Drug Policy in the Twenty-First Century: A Policy Model Going Astray. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 582, Cross-National Drug Policy, s. 64-79.

Schäfer, G. (2011). Family Functioning in Families with Alcohol and Other Drug Addiction. *Social Policy Journal of New Zealand*, Issue 37, s. 135-151.

Broschyr

FMN. (2012). *Detta är FMN*. Sundbyberg. Tillgänglig via:

www.fmn.se/events/detta-ar-fmn/ [Hämtad 2015-05-18]

Elektronisk källa

Regeringen. *Regeringens proposition 2005/06:30. Nationella alkohol- och narkotikahandlingsplaner*. Tillgänglig via:

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/33/44/c3f9abcd.pdf> [Hämtad 2015-05-18]